

اشاره:

برای هر معلمی «طرح درس» نام آشنایی است. در مدرسه هم انتظار می‌رود معلمان طرح درس داشته باشند و تدریس خود را بر اساس آن هدایت کنند. اما سؤال اساسی این است که چارچوب

سناریوی تدریس تلفیقی

این درس بر اساس برنامه درسی ملی باید چگونه باشد. چون چارچوب و فرمت‌های فعلی طرح درس‌ها از نظریه یادگیری رفتارگرا تبعیت می‌کند. در سال‌های اخیر برای داشتن طرح درس مبتنی بر برنامه درسی ملی تلاش‌هایی صورت گرفته است، اما هنوز تا نهادینه شدن آن فاصله داریم. در این شماره طرح درس مبتنی بر برنامه درسی ملی مورد بحث قرار می‌گیرد که می‌توانیم آن را طراحی یادگیری بارویکرد تلفیقی و درهم‌تنیده بنامیم.

دکتر عظیم‌محمدی

دکترای برنامه‌ریزی درسی

چارچوب کلی طراحی یادگیری تلفیقی

چارچوب کلی طرح درس یا طراحی یادگیری با مؤلفه‌های متفاوتی بیان شده است که در چند مؤلفه مشترک هستند:

۱. اهداف آموزشی
۲. اهداف ورودی
۳. سنجش آغازین
۴. امکانات و فناوری آموزشی
۵. روش‌های تدریس
۶. ارزشیابی

این چارچوب می‌تواند در سه مؤلفه ساده‌تر شود:

۱. اهداف یادگیری
  ۲. راهبری یادگیری
  ۳. سنجش یادگیری
- تفاوت اساسی این چارچوب با چارچوب قبلی قید کلمه یادگیری در آن است. با پررنگ کردن کلمه یادگیری مشخص می‌شود که هدف، یادگیری دانش‌آموزان است و روش‌های تدریس و سنجش راهبرد تلقی می‌شوند. اگر قرار باشد چارچوب قبلی را با رویکرد تلفیقی بازطراحی کنیم، به صورت زیر خواهد بود:

۱. اهداف یادگیری؛
۲. اهداف ورودی (پیش‌دانسته‌های مرتبط با اهداف درس جدید)؛
۳. روش‌های سنجش آغازین؛
۴. تدارک فرصت‌های یادگیری؛
۵. راهبری فرایند یادگیری به صورت تلفیقی؛
۶. تکالیف و فعالیت‌های یادگیری؛
۷. سنجش پایانی (با رویکرد مفهومی و عملکردی)؛

فرایند نوشتن طراحی یادگیری تلفیقی

اهداف یادگیری: مهم‌ترین مؤلفه طرح درس و اساساً برنامه‌داری هدف است. در فرمت‌های قبلی اهداف آموزشی قید می‌شد و (در حیطه‌های شناختی، روانی، حرکتی و عاطفی) در عین حال از اهداف کلی، جزئی و رفتاری بهره گرفته می‌شد. به نظر می‌رسد بر اساس تحلیل نظریه ساختن‌گرایی، در عین حال رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی، همان کلمه اهداف یادگیری کفایت می‌کند. در عین حال، بر اساس استنباط محتوای درس، بهتر است از پنج شایستگی تفکر، ایمان، اخلاق، علم و عمل بهره بگیریم.

اما سؤال اساسی اینجاست که آیا باید جدول عرصه‌ها (خدا، خود، خلق و خلقت) هم در اینجا نوشته شوند. نظر به اینکه عرصه‌ها در همان اهداف پنج شایستگی‌ها مستترند، نیازی به نوشتن چهار عرصه نیست.

مصدق‌های هر شایستگی عبارت‌اند از:

تفکر: استدلال، محاسبه، طبقه‌بندی، ارزیابی، قضاوت، مقایسه، تحلیل، تشخیص، ارائه راه‌حل جدید (خلاقیت)

تبیین مفهوم طرح درس

طرح درس در معنای عمیق خود یک طرح ذهنی است که لزوماً شامل فرایند تدریس نمی‌شود، بلکه دغدغه‌های معلم برای تربیت و یادگیری دانش‌آموز را نیز شامل می‌شود. بر این اساس، معلمان حتی در تابستان که به ظاهر تعطیل هستند هم برای کیفیت نقش بهتر خود فکر می‌کنند و کتاب می‌خوانند. لذا باید اذعان داشت، طرح درس تلاش مستمر معلمان برای کیفیت تربیت همه‌جانبه دانش‌آموزان تلقی می‌شود.

اگر این طرح ذهنی با معلم همراه نباشد، صرف پرکردن فرم‌های طرح درس، در کیفیت عملکرد آن‌ها تأثیری ندارد. نکته بعدی که باید به آن فکر کنیم این است که آیا اساساً همان اصطلاح طرح درس همچنان مناسب است؟ در سال‌های اخیر کلماتی چون طراحی آموزشی در کلاس درس و طراحی یادگیری مطرح شده‌اند، اما به نظر می‌رسد طراحی یادگیری یا طراحی فرصت‌های تربیت و یادگیری کلمه‌های دقیق‌تری باشند، چون با تعریف برنامه درسی (طرح یا نقشه یادگیری) و با نظریه فطرت‌گرایی توحیدی، و نظریه‌های جدید یادگیری همچون ساختن‌گرایی سازگاری بیشتری دارند.

چون همه تلاش معلم زمینه‌سازی برای تربیت و یادگیری دانش‌آموزان است، این زمینه‌سازی به یک نقشه یادگیری نیاز دارد. یک نقشه یادگیری برای کل سال یا برای یک ماده درسی و یا به طور خاص برای هر یک از درس‌های یک ماده درسی. نکته بعدی آن است که معلمان باید طرح یادگیری را با کدام رویکرد دنبال کنند. بر اساس سند برنامه درسی ملی، رویکرد حاکم بر برنامه‌های درسی رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی است. در عین حال، در مبانی نظری سند تحول، این رویکرد با عنوان موقعیت‌محوری و همه‌جانبه‌نگری قید شده است.

معنای کلان این رویکردها آن است که کار معلم زمینه‌سازی و فراهم کردن فرصت‌های مناسب برای شکوفایی استعدادها و فطری دانش‌آموزان از طریق درک و اصلاح موقعیت است. شناخت و اصلاح موقعیت (یا همان چهار عرصه خدا، خود، خلق و خلقت) هدف اصلی در فرایند یاددهی یادگیری است. لازمه این شناخت فعال‌سازی ظرفیت‌های قابلیت‌های درونی دانش‌آموزان است. این ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها همان جلوه‌های فطرت در پنج کلمه تفکر، ایمان، علم، اخلاق و عمل است که باید به صورت تلفیقی در طرح درس مدنظر قرار گیرد که چگونگی آن در ادامه بیان می‌شود.

اخلاق و ... تلفیق و ارتباط مفاهیم درسی را با عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و ارزشی (یا همان خدا، خود، خلق، خلقت و...)، تلفیق با سبک‌های یادگیری (جنبشی، دیداری، شنیداری) و تلفیق با ساحت‌های تربیت و ... را مشخص کند. به عبارت دیگر، معلم باید در این طراحی در عمل تدریس خود را پیاده کند. برای این کار سناریوی پیشنهادی چنین است:

نقش دانش‌آموزان	نقش معلم
کوش و پژوهش	زمینه‌سازی برای اندیشه‌ورزی دانش‌آموزان با خلق فرصت‌های چالش‌برانگیز (فیلم و ...)
هم‌اندیشی و کار تیمی	هدایت به سوی هم‌فکری و کار تیمی
دست‌ورزی و به‌کارگیری فناوری	هدایت به سوی دست‌ورزی و انجام فعالیت
خودارزیایی	فرصت بیان فهم و ...
ارتباط با عرصه‌ها	هدایت در جهت بیان مصداقی در عرصه‌ها
تمرکز و تأمل	تبیین، راهنمایی و هدایت

تکالیف و فعالیت یادگیری

بچه‌ها در فرایند درس (واقعی یا مجازی) باید به فهم مفاهیم اصلی درس دست یابند و انگیزهٔ تمرین و تکرار، پژوهش و ... را حاصل کرده باشند. لذا تکالیف و فعالیت‌های به‌اصطلاح مربوط به منزل برای تکرار، تثبیت و توسعهٔ یادگیری هستند. معلم باید متناسب با تفاوت‌های فردی، انواع تکالیف را در طرح درس خود پیش‌بینی کند. تکالیف تمرینی برای همهٔ دانش‌آموزان و تکالیف پژوهشی و پروژه‌های حداقل برای هر دانش‌آموز در سال (به‌صورت فردی یا تیمی) لازم است.

سنجش پایانی

بعضی از درس‌ها اساساً سنجش پایانی ندارند و عملکرد دانش‌آموزان با همان سنجش فرایندی و پروژه‌های کلاسی و ... سنجیده می‌شوند. اما درس‌هایی که سنجش پایانی دارند باید در طرح درس مشخص شوند. لذا مبنای این سنجش همان اهداف یادگیری درس هستند. در عین حال، بهتر است علاوه بر راهبردهای بازپاسخ و بسته‌پاسخ، از سنجش عملکردی هم بهره گرفته شود.

پی‌نوشت

۱. سنجش فرایندی در تمام مراحل به‌صورت فوق درهم‌تنیده به‌کار گرفته می‌شود.

طرح سؤال، استنباط، تفسیر، تبیین، ترجمه، فرضیه، تعمیم، پیش‌بینی، پژوهش، تصمیم‌گیری و ...

علم: (آگاهی، دانش). تعریف مفاهیم و اصطلاحات، نام‌بردن، توضیح‌دادن، درک و فهم.

عمل: دست‌ورزی، ساختن، طراحی کردن، ماکت، نوشتن، خواندن، انجام‌دادن، کاربرد فناوری، کارآفرینی، نقاشی، داستان، انجام عبادات و عمل صالح و ...

اخلاق: صبر، شجاعت، قدرشناسی، فناعت، احترام، بخشش، صداقت، قدردانی، نوع‌دوستی، احسان، نیکوکاری، منافع جمعی، همکاری، همیاری، همدلی، تعهد، مسئولیت‌پذیری، عزت‌نفس.

ایمان (باور، ارزش‌گذاری): خودباوری، خودارزیایی، خودآگاهی، اراده و تلاش، پشتکار، توکل، خودمدیریتی، امید، عشق، خداباوری و ...

به‌طور طبیعی، در هر درس حداقل یک هدف فکری، علمی و عملی وجود دارد و معمولاً آن‌ها مبنای سنجش هستند. اما اهداف اخلاقی و ایمانی در یادگیری

نقش کلیدی دارند و در قالب سنجش فرایندی باید به‌طور مرتب آن‌ها را سنجش کنیم و همان بازخوردهای کیفی معلمان کافی است و نیاز به سنجش پایانی نیست.

اهداف ورودی و

سنجش آغازین:

پیوند پیش‌دانسته‌ها با اهداف و مفاهیم درسی جدید بسیار

مهم است. لذا معلم در طرح درس این اهداف و نحوهٔ سنجش آن را مشخص می‌کند.

تدارک فرصت‌های یادگیری

این عبارت به‌جای امکانات و فناوری آموزشی نوشته شده است تا نشان داده شود که این بخش شامل پیش‌بینی تنوع محیط یادگیری (واقعی و مجازی) یعنی آزمایشگاه، کارگاه، کتابخانه، فناوری آموزشی، گردش علمی، حضور اولیا در کلاس، فیلمبرداری، گروه‌بندی، کار تیمی و اساساً هر فرصتی می‌شود که به یادگیری کمک می‌کند.

راهبری فرایند یادگیری

در فرمت‌های قبلی طرح درس، صرفاً به نوشتن چند روش تدریس بسنده می‌شد، اما تفاوت اساسی چارچوب جدید در همین بخش است. یعنی معلم باید با تلفیق روش‌های تدریس، تلفیق سنجش و تدریس، تلفیق شایستگی‌ها (علم، عمل،